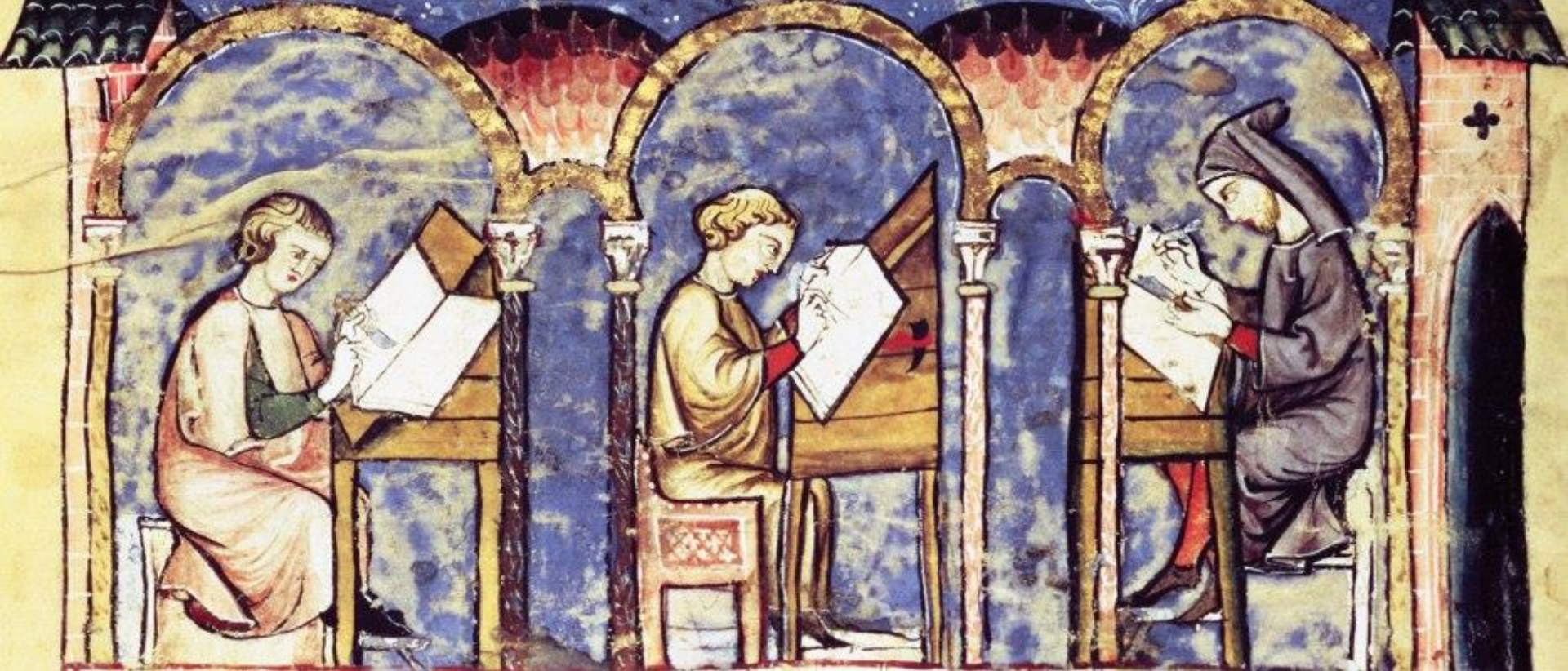

-Η αντιγραφή του χειρογράφου
-Φθορές

Η αντιγραφή του χειρογράφου

Το κάθε **χειρόγραφο** → μοναδικό, δεν υπάρχει αντίγραφο όμοιο με αυτό.

Οι Βυζαντινές μικρογραφίες μας παρέχουν στοιχεία για την **διαδικασία αντιγραφής** του χειρογράφου:

Ο **αντιγραφέας** ή **κωδικογράφος** καθισμένος σε τρίποδο, με τα πόδια στηριγμένα στο σκαμνί κρατά γραφίδα στο δεξί χέρι και με το αριστερό συγκρατεί, στηριγμένη στο γόνατο μια πινακίδα που πάνω της είναι τοποθετημένο το φύλλο γραφής. Παραπλεύρως έπιπλο με όργανα γραφής.

Αναλόγιο → εμφανίζεται τον 4^ο μ.Χ αιώνα στη Δύση, ενώ τον 12^ο μ.Χ στο Βυζάντιο.

Η αντιγραφή του χειρογράφου

Η αντιγραφή συνεπαγόταν **σκληρή δουλειά**:
καταπόνηση σώματος + ψυχολογική διεργασία

Στάδια:

- α) αποκρυπτογράφηση προτύπου
- β) διατήρηση στη μνήμη λέξεων που διαβάστηκαν
- γ) εσωτερική υπαγόρευση/ επανάληψη
- δ) γραφή

-Η **αποκρυπτογράφηση** απαιτούσε → καλλιέργεια-
προπαρασκευή, γνώση συντομογραφιών, ικανότητα να
διαβάζει ξεθωριασμένα κείμενα.

Η αντιγραφή του χειρογράφου

-Κατά την διάρκεια της αντιγραφής το μάτι περνά από το *αντίβολο* στο αντίγραφο, και γίνεται **εσωτερική επανάληψη** (μουρμουρητό)

→ **σφάλματα λόγω εξωτερικών συνθηκών**

π.χ. ανεπαρκής φωτισμός, ακαταλληλότητα χώρου αντιγραφής ή κατάσταση διατήρησης χειρογράφου, γραφή του αντιβόλου, σωματική και ψυχική κατάσταση αντιγραφέα και χρόνος αντιγραφής (μέρα ή νύχτα)

Οι φθορές – λάθη των κειμένων

Φθορές α) ακούσιες
 ή
 β) εκούσιες

Α. ΑΚΟΥΣΙΕΣ ΦΘΟΡΕΣ

Αυτές που προκλήθηκαν από κάποιο χαρακτηριστικό της αρχαίας ή της μεσαιωνικής γραφής

ΑΙΤΙΕΣ

- απουσία χωρισμού λέξεων
- στενή ομοιότητα γραμμάτων
- εσφαλμένη ανάγνωση μιας συντομογραφίας
- σύγχυση γραμμάτων με αριθμούς
- σύγχυση λέξεων ομοίων στην όψη ή στην ορθογραφία
- μεταβολές στην ορθογραφία και την προφορά.

Ακούσιες φθορές

1. Σφάλματα ομοιοφωνίας

Οφείλονται μεταξύ άλλων σε:

- εξομοίωση προφοράς φωνηέντων και διφθόγγων (η, υ, ει, οι, υι) με το ι (ιωτακισμός)
- εξαφάνιση διάκρισης ανάμεσα σε ο και ω
- εξομοίωση προφοράς διφθόγγου αι με το ε

π.χ. Θουκυδίδης Ι.18,1 κτίσιν] **κτῆσιν**

Ἀνδοκίδης, *Περί μυστηρίων*, Ι, 71 Ἰσοτιμίδης οὔ] **εἰς ὅτι μήδ' ἴσου**

Ακούσιες φθορές

2. Σύγχυση γραμμάτων και λανθασμένος χωρισμός λέξεων κατά την μεταγραφή από τη μεγαλογράμματη στην μικρογράμματη γραφή

Άριστοτέλης, *Ποιητική* 1462b, 3 **ΙΛΙΑΣ**=Ἰλιάς]**ἰδίας**

Ἄνδοκίδης, *Περὶ μυστηρίων* 37, 2 **ΔΙΟΚΛΕΙΔΗΣ**]διὸ καὶ δις

3. Εναλλαγές γραμμάτων μικρογράμματος ρυθμού από σφαλερή ανάγνωση (β-η-κ και υ-δ-σ, λ-χ, λι-λλ, λλ-ν και μ).

Αἰσχύλος, *Εὐμενίδες* 11 **νεβρὸν**]**νεκρόν**

Θουκυδίδης VIII.108 ἄμα]**ἀλλά**

Θουκυδίδης III.23,14 **τείχος**]χεῖλος και III.26, 1 ἄρχοντα]**ἔχοντα**

Ξενοφῶν, *Κύρου Ἀνάβασις* IV.6,15 **κράτιστα**]**τάχιστα**

Ακούσιες φθορές

4. Λιπογραφίες - Παραλείψεις

α) παράλειψη μερικών γραμμάτων, συλλαβών ή στίχων από *απροσεξία* (όταν είναι αναγκαία για την κατανόηση του κειμένου)

β) παράλειψη μικρού τμήματος του κειμένου (μεταπήδηση από το ίδιο στο ίδιο)

ΑΙΤΙΑ: -ομοιόαρκτον
-ομοιοτέλευτον

γ) παράλειψη από *απλογραφία* (όταν παραλείπει γράμμα ή συλλαβή ή ομάδα λέξεων που έπρεπε να είχε γραφτεί στο κείμενο δύο φορές)

Εύριπίδης, Άλκηστις 756 **χείρεςσι] χείρεσι**

Άριστοφάνης, Άχαρνής 222 **γέροντας ὄντας ἐκφυγών] γέροντας ἐκφυγών**

Ακούσιες φθορές

5. Σφάλματα προσθήκης

α) απλή επανάληψη λίγων γραμμάτων ή συλλαβών - **διττογραφία**
π.χ. Εὐριπίδης, Ἄλκηστις 731 δώσεις σοῖσι] **δώσεις τοῖς σοῖσι**
(προληπτική ή οπισθοχωρητική υποβολή)

β) προσθήκη **γλωσσών** → ενσωμάτωση επεξηγήσεων ή σχολίων που υπήρχαν στα διάστιχα.

Ο εντοπισμός των «γλωσσών» σε ένα πεζό κείμενο είναι δύσκολος, ενώ στα τα ποιητικά κείμενα είναι ευκολότερος λόγω μέτρου.

γ) ενσωμάτωση στο κείμενο κάποιου παράλληλου χωρίου που είχε αρχικά γραφεί στο περιθώριο του κειμένου.

6. Παρανάγνωση ή μη ανάπτυξη συντομογραφιών

Θουκυδίδης V.37,3 Λακεδαί(μονες)] **Λακεδαί**

Σύγχυση: ὄνοι και ἄνοι

Ακούσιες φθορές

7. Σφάλματα μετάθεσης

- η μετάθεση γραμμάτων είναι συνηθισμένη
- στην ποίηση οι στίχοι αντιγράφονται συχνά σε λανθασμένη σειρά
- σε όλα τα είδη κειμένου η σειρά των λέξεων υπόκειται σε διακυμάνσεις

π.χ. Ξενοφῶν, Κύρου Ἀνάβασις Ι.3,5 **φιλία χρῆσθαι] χρῆσθαι
φιλία**

- ‘*vitium Byzantinum*’: η μεταβολή τραγικών κειμένων σε τονικότητα βυζαντινού ρυθμού (με μετάθεση παροξύτονης λέξης στο τέλος ιαμβικού τριμέτρου)

Ακούσιες φθορές

8. Απλοποιήσεις:

Όταν γράφονταν στο κείμενο λέξεις κοινότερες (ή lectiones faciliores), στη θέση άλλων δυσκολότερων ή λιγότερο συνηθισμένων που είχαν παρόμοια σημασία

Ευριπίδης, Άλκηστις 479 και Βάκχαι 20 **χθόνα]****πόλιν**

Ευριπίδης, Άλκηστις 58 **λέληθας]****πεφυκας** και 881 **θυραῖος]****οἰκεῖος**

9. Σφάλματα από τα συμφραζόμενα

- η κατάληξη μιας λέξης συχνά εξομοιωνόταν με την κατάληξη άλλης κοντινής λέξης.
- οι αντιγραφείς εύκολα παρασύρονται από λέξεις ή φράσεις που μόλις είχαν αντιγράψει ή που ήταν έτοιμοι να αντιγράψουν.

Εκούσιες φθορές

Β. ΕΚΟΥΣΙΕΣ ΦΘΟΡΕΣ

Πρόκειται για φθορές από εσκεμμένη παρέμβαση του αντιγραφέα

- **παρεμβολές** (επεξηγηματικές ή κριτικές): συχνά οι αναγνώστες ή αντιγραφείς για να επεξηγήσουν ή να σχολιάσουν ένα σημείο, έγραφαν στο περιθώριο ή ανάμεσα σε στίχους
- **τάση να καθαρθεί** ένα κείμενο από άσεμνες λέξεις ή φράσεις
π.χ. **χειρόγραφα του Ηροδότου** που παραλείπουν την αφήγηση για την Ιερή πορνεία στο χωρίο I.199
- **διορθώσεις**